

**Шингэрүүлсэн шатдаг
хийн ашиглалтын
өнөөгийн байдал, MNS
6357:2012 стандартын
шалгах аргачлал**

Монгол улсад өнөөгийн байдлаар Юни газ, Гор газ, Тэс петролиум, Дашваанжил, Синчи Ойл зэрэг аж ахуй нэгж, компаниуд автомашин хийгээр цэнэглэх станц /АХЦС/-ийг Улаанбаатар хотод 23, Алтай хот, Арвайхээр, Хархорин, Цэцэрлэг, Улиастай, Эрдэнэт, Дархан, Баруунхараа, Багануур, Чингис, Чойбалсан, Сайншанд, Цогтцэций, Замын-Үүд, Алтанбулаг, Мандалговь, Мөрөн зэрэг хот суурин газруудад байгуулж үйл ажиллагаагаа явуулж эхэлсэн байна. Үүнтэй холбогдуулан хөдөө орон нутгийн улсын шалгагч нар MNS 6357:2012 стандартыг судлан ажилдаа мөрдлөг болгох шаардлагатай байна. Одоогийн байдлаар Монголд улсад ашиглахыг зөвшөөрсөн FAS-230, WLD, Primus, Korea Ene загварын түгээгүүрийг ашиглаж байна.

№	Шалгалтын үйл ажиллагаа	Стандартын зүйлийн дугаар
	Гадна байдалд үзлэг хийх • Түгээгүүрийн ерөнхий мэдээлэл • Түгээгүүрийн үзүүлэлтүүд	4.0 4.1 4.2
	Шалгалт • Электрон хянах самбар • Тэг тохиргоо • Үнийг тооцоолох • Үл буцах (Interlock) • Нягт болон температур • Түгээх хэмжээг урьдчилан тохируулах • Бодит зарцуулалт	5.0 5.1 5.2 5.3 5.4 5.5 5.6 5.7
	Түгээгүүрийн алдааг тодорхойлох • Эталон тоолуураар шалгах эзэлхүүний арга • Массын зарцуулалтын тоолуураар шалгах эзэлхүүний арга • Жингийн арга	5.8 5.8.1 5.8.2 5.8.3

Зарцуулалт, тоолуур, жингийн аргаар шалгалт баталгаажуулалт хийдэг. Манай улсад ихэвчлэн жингийн аргаар шалгалт баталгаажуулалт хийгдэж байна.

Жингийн аргаар шалгалт баталгаажуулалт хийхэд дараах эталон тоног төхөөрөмжийг ашиглана.

- $\pm 0,1\%$ нарийвчлалтай эталон жин;
- $\pm 0,2^{\circ}\text{C}$ нарийвчлалтай эталон термометр, ± 25 кПа нарийвчлалтай 2 500 кПа хэмжих хязгаартай эталон даралтын манометр бүхий ± 1 кг/м³-ийн нарийвчлалтай шингэний нягт хэмжигч;
- $\pm 0,2^{\circ}\text{C}$ нарийвчлалтай эталон термометр;
- ШШХ шахах баллон;

ШАЛГАЛТ

- **Электрон хянах самбар** Хянах самбарын хэвийн ажиллагааг туршина.
- **Тэг тохиргоо** Нийт үнэ болон түгээсэн ШШХ-н хэмжээ нь түгээлт бүрийн дараа автоматаар тэглэгдэх ёстой
- **Үнийг тооцоолох** Нэгж үнэ болон түгээсэн шатахууны хэмжээ, нийт үнийг зөв тооцож байгаа эсэхийг шалгана. Энэ шалгалтыг шатахуун түгээх үед хийнэ.
- **Үл буцах (Interlock)** Түгээгүүрийн хошуунууд тус тусдаа ажиллана. Шатахуун түгээхээс өмнө нэгж үнэ хянах самбарт гарсан байна
- **Нягт болон температур** Тухайн нөхцөлд түгээсэн эзэлхүүн болон 15°C шилжүүлсэн эзэлхүүн, бусад үзүүлэлтүүдийг (нягт, даралт, температур) хэмжилт бүрийн дараа тодорхойлно.

- Эталон нягт хэмжигчийн заалт ба түгээгүүрийн хянах самбарын хувийн жингийн заалтын зөрүү $\pm 10 \text{ кг/м}^3$ -ээс ихгүй байна.
- Эталон термометрийн заалт ба түгээгүүрийн хянах самбарын температурын заалтын зөрүү $\pm 0,5^\circ\text{C}$ -ээс ихгүй байна.
- Тухайн нөхцөлд түгээсэн шатахууны бодит хэмжээ, түгээгүүрийн заалтыг тооцохын тулд хэвийн нөхцөлд (15°C) шилжүүлж тооцно.
- Температурын болон даралтын залруулга нь эталон тоолуурын хувьд суурь нөхцөлийг тодорхойлоход зайлшгүй хэрэгтэй. Даралтын энэ тооцоог хийхийн тулд ШШХ-н ханасан уурын даралтыг тодорхойлно.
- Уг залруулгыг хийхийн тулд ШШХ-н нягт, температур, болон ханасан уурын даралтыг хэмжсэн байх ёстой.
- ШШХ-н нягт болон температурын талаарх мэдээллийг түгээгүүрийн гарын авлага эсхүл загварын туршилтын гэрчилгээнээс авна.
- Термометрийг хоолойд суурилуулахдаа тос эсхүл гликолийг хийнэ.
- Температур тогтворжих хүртэл шингэрүүлсэн нефтийн хийг хоолойгоор урсгах ба T_{FD} (түгээж байгаа ШШХ-н температур)-ыг тэмдэглэж авна.
- Дээрх температур ба түгээгүүрийн хянах самбарын температурын заалтын зөрүү $\pm 0,5^\circ\text{C}$ -аас ихгүй байна.
- ШШХ-н дээжийг денсиметрт хийнэ. *Түгээгүүрээс денсиметрийг салгана.*
- ШШХ-н температурыг тогтворжих хүртэл денсиметрийг нарны шууд тусгалаас зайдуу аюулгүй газарт байлгана.
- Хувийн жин болон температурыг бичиж тэмдэглэнэ. Мөн эзэлхүүний аргын хувьд ханасан уурын даралт (P_e)-г *тэмдэглэнэ.*
- 15°C дэх нягтыг тооцоолохдоо ASTM-IP-API 53-р хүснэгтийг ашиглана. 15°C (D_{15}) дэх нягтыг тэмдэглэнэ. Дээрх нягт ба түгээгүүрийн хянах самбарт заасан нягтийн зөрүү нь $\pm 10 \text{ кг/м}^3$ -ээс ихгүй байна.
- Үр дүнг шалгалтын тайланд бичиж тэмдэглэнэ. ШШХ-г денсиметрээс юүлнэ.

- **Түгээх хэмжээг урьдчилан тохируулах** Түгээх нийт үнэ болон нийт хэмжээг урьдчилан оруулж өгсөнөөр түгээлт заасан хэмжээнд хүрмэгц зогсдог байх ёстой.
- **Түгээгүүрийн алдааг тодорхойлох** ШШХ-г 15°C дэх эзлэхүүнд шилжүүлж худалддаг. Тухайн орчны температурт хийгдсэн түгээлт нь шилжүүлээгүй эзлэхүүнд тооцогддог.
- **Жингийн арга**
  - Түгээгүүрийн хоолой руу тос эсвэл гликол хийж термометрийг байрлуулна. T_{FD} (түгээж байгаа ШШХ-н температур)-ыг тэмдэглэж авна.
  - Жин тэгш суурилсан эсэхийг магадлана.
  - Жингийн нарийвчлалыг шалгана.
  - Жин дээр ШШХ шахах баллоныг байрлуулна.
  - Түгээгүүрийн заалтыг тэг болгоно.
  - Хамгийн их зарцуулалтаар хамгийн багадаа:
    - 1 мин түгээх;
    - $2 \times \text{MMQ}$ (хэмжигдэж байгаа өгөгдлийн хязгаар); эсхүл

- Түгээлтийн явцад түгээж байгаа ШШХ-н температур (T_{FD})-г бичиж тэмдэглэнэ.
- Түгээлтийг зогсоож түгээсэн ШШХ-н эзлэхүүн (V_{FD}) болон түгээсэн хийн жинг тэмдэглэж авна..
- Хэвийн нөхцөл дэх эзэлхүүн (V_{REF})-г жингийн заалт болон (D_{15})-г ашиглан тооцоолно (5.5-р хэсэг)
- D_{15} болон T_{FD} -ийг ашиглан ASTM-IP-API хүснэгт 54-д харгалзах коэффициент (C_{tLFD})-ийг тодорхойлно.
- $15^{\circ}C$ дэх түгээсэн ШШХ-н эзэлхүүнийг дараах томъёогоор бодно.
- $V_{FD,c} = V_{FD} \times C_{tLFD}$
- Түгээгүүрийн харьцангуй алдаа (E_{FD})-г дараах томъёог ашиглан бодно.

$$E_{FD} = (V_{FD,c} - V_{REF}) / V_{REF} \times 100$$
- 5-12 үйлдлийг **хоёроос** доошгүй удаа давтана.
- 5-12 үйлдлийг Q_{min} -д давтана.
- Байж болох хамгийн их алдааны MPE –ийн хязгаар дотор дээрх 13 алхмын үр дүн байна уу гэдгийг тодорхойлно.
- Хэрвээ тоолуурт тохируулга хийсэн бол 5-15 дахь үйлдлийг давтана.
- Үр дүнг шалгалтын тайланд бичиж тэмдэглэнэ.

Нягт

- ШШХ-н хэмжилзүйн үзүүлэлттэй холбоотой бусад шилжүүлэг болон тооцоог хийхэд ШШХ-н нягт 15°C -д байх шаардлагатай. Ийм нөхцөлд ШШХ-н даралтат сав нь олон улсын стандарт ISO 3993-д тохирч байх ёстой.
- Практик дээр 15°C -д ШШХ-н нягтыг хэмжих нь ховорхон байдаг. Иймээс ASTM–IP–API хүснэгт 53-ийг ашиглан тухайн температурт байгаа нягтыг 15°C руу шилжүүлдэг. Ингэхдээ дараах байдлаар хэрэглэнэ.
- Баталгаатай денсиметр ашиглан хэмжилт хийхэд ШШХ-н нягт $0,505 \text{ кг/м}^3$, температур 25°C . Тэгвэл хүснэгтээс ШШХ-н 15°C үеийн нягт нь $0,520 \text{ кг/м}^3$ байна гэдэг нь харагдана.

Температур

- Ижил бус температурт байгаа бүтээгдэхүүний хэмжээг харьцуулж, хэмжихээсээ өмнө тэднийг ижил температурт шилжүүлэх буюу стандартад зөвлөсөн суурь температурт шилжүүлэх ёстой.
- Шилжүүлгийн коэффициент C_{tl} нь ажлын 15°C -д шилжүүлэх үүрэгтэй ба үр дүнг нь ASTM-IP-API хүснэгт 54-ийг ашиглан, доорх байдлаар олж болно.
- ШНХ-н температур нь 25°C , нягт нь $0,505 \text{ кг/м}^3$ байхад 15°C дахь нягт $0,520 \text{ кг/м}^3$ байна. Харин хүснэгтээс $C_{tl} = 0,972$ гэдгийг олж болно. Нягт $0,520 \text{ кг/м}^3$ байхад хүснэгтийн хэвтээ шугамын огтлолцол дээрээс температур нь 25°C гэдгийг олно.

Нефтийн хэмжил зүйн стандартын талаар гаргасан API-ийн гарын авлагыг хэрхэн ашиглах вэ?

- $C_{рл}$ -г тооцоолохын тулд ШШХ-н түгээгүүрээр дайран өнгөрч байгаа температур (T_{MM}) болон $15^{\circ}C$ дэх нягт, 11.2.2М бүлгээс авсан А болон В тогтмолыг ашиглана. Тэгээд даралтын өөрчлөлт (D_p)-ыг ШШХ-н тухайн үед эталон тоолуураар дамжин өнгөрөх даралт ба (P_{MM}) болон ханасан уурын даралт (P_e)-ын зөрүүгээр тодорхойлно.
- Ханасан уурын даралт (P_e) нь денсиметрт байгаа ШШХ-н даралт болон нөөцлөх савны даралт гэж ойлгоно.
- Одоо $C_{рл}$ -ийг тооцохдоо дээрх томъёонд олсон утгыг оруулна.
- Тооцоог хялбарчилах зорилгоор хүснэгт хэлбэрт оруулсан байна. В.1-В.4 хүснэгтэд ижил бус нөхцөл дэх ШШХ-н нягтын харгалзах утгыг орууллаа.

Жишээ:

Жингийн аргаар шалгаж үзэхэд:

Хувийн жин $0,567\text{кг/см}^3$ температур $+1^{\circ}\text{C}$ 15°C дахь хувийн жин $0,55\text{кг/см}^3$

Хошууны дугаар А Тоолуурын заалт 1171451-1171472

Эхний удаа: Хоосон баллоны дугаар 08. жин $6,1877\text{кг/хоосон}$ хий шахсаны дараа $11,6988\text{кг}$ зөрүү $11,6988-6,1877=5,51\text{кг}$ байх ёстой $10\text{л} \times 0,55\text{ кг/см}^3 = 5,5\text{кг}$

Алдааны хувь $(5.5-5.51)/5.51*100\%=0.18\%$ шахсан хэмжээ 10л

Хоёр дахь удаа: Хоосон баллоны дугаар 9124. жин $6,2559\text{кг/хоосон}$ хий шахсаны дараа $11,7611\text{кг}$

Алдааны хувь $(5.5-5.505)/5.505*100\%=0.09\%$ шахсан хэмжээ 10л
2 удаагийн хэмжилтээр алдаа нь 0,18 болон 0,09 хувийн алдаатай байгаа нь зөвшөөрөгдөх $\pm 0,5\%$ хэмжээний дотор (дундажаар $0,135\%$ илүү шахалттай) байна.